

## Exegézis

### *Bír 10,6–12,7: Jefte története*

#### I. Bevezetés

Korán észrevették a kutatók, hogy a történetben bizonyos feszültségek rejtőznek. A 11,4 versekben a főhős, Jefte ugyanis hajléktalan rablóvezérként jelenik meg, míg a 11,34kk szerint Micpában házzal és családdal rendelkezik. A 11,4 alapján még fiatal, meg nem állapodott embernek tűnik, míg a 11,34–40 idősebb embernek mutatja be, aki már lemondott arról, hogy eladósorban lévő leányán kívül további gyermekei lehetnek. A 10,17k és a 11,4 két, egymással konkuráló bevezetőnek tűnik, a csatába való kivonulásról a 11,29-ben és a 11,32-ben is olvasunk, s a 11,32-ben az ellenség üldözésének végpontjaként is két helymeghatározást, egy moábi, és egy ammóni határpontot is találunk.

A legfeltűnőbb sajátossága azonban a történetnek az, hogy a 11,12–28-ban az Ammón királyához intézett szavak igazi címzettje a moábi király. A 15. versben Jefte először azt a vádat utasítja vissza, hogy Izráel Moáb földjét elvette volna, és csak utána tér ki Ammónra. A 17–18. versben kizárólag Edómról és Móábról van szó. A 13. és 22. versben említett terület „az Arnóntól a Jabbóig” nem Ammón, hanem Móáb területe, mint ahogy a 26. versben említett települések sem Ammón, hanem Moáb földjén fekszenek. A 24. versben Jefte egyértelműen a moábiakat szólítja meg, hiszen Kemós az ő istenük (lásd Num 21,29; 1Kir 11,7.33; 2Kir 23,13; Jer 48,7.13.46, valamint a moábita Mesa-felirat), s a 25k. versekben a korábbi moábi királyra, Bálákra való hivatkozás is csak akkor meggyőző, ha a címzett egy moábi király. Nyilvánvaló tehát, hogy Jeftének a 11,12–28-ban olvasható szavai eredetileg nem Ammón, hanem Moáb királyához szóltak. Ennek megfelelően a 12.13.14.27.28. versekbe utólag illeszthették az „Ammón fiai” kifejezést a „Moáb” név helyére, s a 15. verset is utólag egészíthették ki a „se az ammóniak földjét” kifejezéssel<sup>1</sup>. Mint láttuk, ugyanez a kettősség figyelhető meg a katonai konfliktus végéről szóló rövid részletben is: A 11,33 első helymeghatározásában szereplő Minnít moábi<sup>2</sup>, míg a második helymeghatározásban szereplő Abél-Kerámim egyértelműen ammóni település volt<sup>3</sup>.

A jelenlegi szövegben tehát a deuteronomista szerkesztők minden bizonnyal két, eredetileg önálló elbeszélést olvasztottak egybe. Az **első elbeszélés** egy *Ammón elleni* katonai konfliktusról szól. A gileádi otthonából elűzött, rablócsapatában megedződött férfit a háborús veszély miatt hazahívják, és győzelme esetére a Gileád feletti fejedelmi tisztséget ígérnek neki (10,17k\*; 11,1–11a\*). Jefte elfogadja az ajánlatot, majd Ammón ellen a Jordánon nyugatra lévő törzsekhez fordul segítségért (11,29, vö. 12,2). Bár a segítségnyújtás valamilyen okból elmarad, Jeftének mégis sikerül fényes győzelmet aratnia (11,33\*). A győzelem dicsőségéből kimaradt Efraim ekkor Jefte ellen fordul, de Jefte őt is megveri (12,1–6).

A **másik történet** egy *Moáb elleni* katonai konfliktusról tudósít. E történet szerint az idősödő, a konfliktusban személyesen is érintett Jefte (11,36) Micpában lakik. A hosszadalmas, és sikertelen tárgyalások után (11,12–28\*) súlyos fogadalmat tesz a győzelem esetére (11,30k).

---

<sup>1</sup> Egyesek szerint ez a szakasz irodalmilag a Num 20,14–21,24 leírását követi, s így viszonylag kései betoldás. A pusztai vándorlással kapcsolatban azonban, úgy tűnik, ez a szakasz korábbi tradíciót őriz, mint a Num 20 (a szabadulás után egyenesen Kádeshez vonul a nép), olyan részleteket is hoz, melynek a Num 20–21-ben nincsen megfelelője (v.17: küldöttség Moábhhoz), s végül Kemós elfogulatlan, Jahvével egyenrangú nemzeti istenként való megemlézése (24. v.) szintén a szöveg fiatal jellege ellen szól.

<sup>2</sup> Eusebius, Onomastikon, 140,3; 280,44.

<sup>3</sup> Eusebius, Onomastikon, 96,10; 225,6. Az üldözés kiindulópontjaként megadott Aróer alatt nyilván nem a Jordántól keletre elterülő ammóni Aróért kell érteni (vö. Józs 13,25), hiszen ennek az üldözés kiindulópontjaként nem lenne értelme – sokkal inkább a moábita Aróerről lehet itt szó, amiről a 11,26 is beszélt – ezt a Septuaginta betoldása is megerősíti a 33. vershez.

A mindent eldöntő csatában megveri a moábiakat, s így hazatérve kénytelen teljesíteni a fogadalmát, és feláldozza gyermekét Istennek (11,32–40\*).

A jelenlegi szöveg e két elbeszélés összedolgozásával állt elő. Az, hogy a kompozíció fő vázát az Ammóonnal való konfliktus alkotja, két dologgal is magyarázható. Egyrészt Moáb a Bírák könyvének már egy korábbi szakaszában (Bír 3) központi szerepet kapott, másrészt a fogság után a vitatott területek ammóni területnek számítottak (Neh 2.3), így a moábita szakasz „ammonizálása” a kor politikai viszonyaihoz igazította az ősi történetet. A kisebb és nehezen datálható betoldások mellett<sup>4</sup> jól elkülöníthető a deuteronomista szerkesztő(k) saját munkája: a 10,6–16-ban olvasható prológus, a konfliktust össz-izráeli perspektívába emelő 10,17-18\* kiegészítései, a „nép” szó betoldása a 11,11a-ban, a két történet metszéspontjára beillesztett 11,11b, a Bírák könyvének kronológiai adatait feltételező „háromszáz évig” kifejezés a 11,26a-ban<sup>5</sup>, valamint a bíróséma elemeit a megfelelő helyre beillesztő rövidebb betoldások a 11,29aα; 11,33b, és 12,7-ben.

## II. Magyarázat

### **10,6–16: Prológus**

A deuteronomista prológus (vö. Bír 2,11kk) szerint a bálványimádás bűne miatt az Úr ismét ellenségei kezébe adta Izráel fiait. Ezúttal – a futólag megemlített filiszteusokkal szemben – az ammóniak lesznek az ítélet eszközei, akik a Jordántól keletre lévő Gileádi területeket tartják hosszú ideig megszállás alatt<sup>6</sup>. Izráel bűne, a konfliktus kiterjedése, s Isten eltökéltsége Izráel megbüntetésében itt, a könyv utolsó jelentősebb deuteronomista részletében különösen is jelentősnek tűnik. Sőt, 18 évi elnyomás után Isten még mintha tovább akarna csavarni a népét fogva tartó présen: az ammóni csapatok ismét összegyülekeznek Gileádban, hogy a Jordánon is átkeljenek, és Júdát, Benjámint és Efraimot is megtámadják. Ez a terv azonban már egész Izráel létét fenyegeti. Nyilván ez a veszély váltotta ki Izráel őszinte, és a külsőségeken túlmutató bűnbánatát, amit Isten elfogadott, s elhatározta, hogy megszünteti népe nyomorúságát.

### **10,17–18: A konfliktus**

A Jefteről szóló ősi hagyomány a 10,17–18. versekkel kezdődik. Az ammóniak Gileádi felvonulása pánikot vált ki, hiszen nincs megfelelő ember, aki harcba merne bocsátkozni az ammóniakkal. A nép vénei kétségbeesésükben fejedelmi titulust ajánlanak annak, aki vállalkozni mer a küzdelemre – de még így sem akad a feladatra bátor jelentkező (vö. Ézs 3,6k).

A deuteronomista szerkesztők ezt a bevezetőt azzal igyekeznek összekapcsolni a saját prológusukkal, hogy az izráeli törzsek összeseregléséről tudósítanak Micpában. Ennek megfelelően – egy újabb rövid betoldás fényében – az összesereglett hadinép tulajdonképpen csak egy megfelelő hadvezért keres magának. A 17b-ben említett Micpá nyilván azonos a 11,29-ben szereplő gileádi Micpával (az újfordítású Bibliában: Gileád-Micpe), ami nem tévesztendő össze a Benjámin területén, a Jordántól nyugatra fekvő, azonos nevű településsel. A Gen 31,49 által is megemlített város pontos fekvése ismeretlen, a kutatók általában Gileád

---

<sup>4</sup> A 4. és az 5a versek csaknem szó szerint megegyeznek, s a Codex Vaticanus Septuaginta szövege a 4. verset nem hozza, így az minden bizonnyal betoldás.

<sup>5</sup> Ha a Bírák könyvében az eddigi idegen megszállások + a megszállások között békében eltelt évek számát összeadjuk, 319 évet kapunk. Ha ebből kivonjuk az ammóni megszállás 18 évét (10,8), akkor éppen 3001-et kapunk. A kifejezés betoldás jellegét az is bizonyítja, hogy az a vers végén álló **báét hahí** időhatározóval üti egymást, ami az eredeti szövegtagolás megváltozását idézte elő: Eredetileg a 26a mint időhatározói mellékmondat még a 25. vershez kapcsolódhatott, s a 26b-t egy önálló kérdő mondatnak kellett lennie.

<sup>6</sup> A filiszteusok említése (7. v.) kettős célt szolgál. Egyrészt Gileád nyomorgatását össz-izráeli perspektívába állítja, másrészt a könyv utolsó terjedelmesebb szerkesztői betoldásaként a következő bíra, Sámson történetét készíti elő.

központi részére lokalizálják. Feltehetőleg itt volt a keleti törzsek egyik központi szentélye (11,11b), s ennek megfelelően a fontosabb politikai dolgok is itt dőltek el.

### 11,1–11: Jeftét vezérré választják

Gileád véneinek ekkor eszébe jut Jefte. Jefte = Jiftah-Él „Isten megnyitja” név mint településnév ismerős Józsué könyvéből, lásd Józs 19,14.27, valamint 15,43. A szöveg „erős vitézként” jellemzi Jeftét, ugyanezt a kifejezést olvassuk Gedeon (Bír 6,12), Kís (1Sám 9,1) és Dávid (16,18) jellemzésében is. Jáírhoz, a korábbi (kis)bírához hasonlóan (10,3) Jefte is gileádi származású volt. Mivel azonban házasságon kívül, egy parázna nő gyermekeként született, testvérei elűzték otthonról, s így Tób földjére menekült<sup>7</sup>. Tób földje feltehetőleg az arámok területén feküdt valahol Gileád közelében, lásd 2Sám 10,6.8; 1Makk 5,13; 2Makk 12,17. Jefte itt – a szintén száműzött Dávidhoz hasonlóan (1Sám 22,1k; 27,8) – „gyülevész népséget” gyűjtött maga köré, és rablóportyázásokkal tartotta fenn magát (a kifejezéshez lásd még Bír 9,4).

Itt keresi meg őt a gileádi vének küldöttsége, hogy rábírja: térjen haza – nyilván csapatával együtt –, és tábornokként (héberül *qácín*, vö. Józs 10,24) álljon az ammóniak elleni harc élére. Jefte azonban korábbi sérelmére hivatkozva elutasítja a felkérést, és családja vétkét általánosítva egész népére vetíti ki. Gileád vénei ekkor megerősítik: „éppen azért” jöttek<sup>8</sup>, hogy e korábbi vétküket jóvátegyék, s az első ajánlatukat megtoldva az alkalmi tábornoki tisztségen túl a győzelem után a békeidőkre is szóló *rós* „vezér, fejedelem” tisztséget ígérnek neki (11,8). Jefte ezt az ajánlatot elfogadja (11,9), a vének pedig a tárgyalások eredményének rögzítéséhez az Urat hívják tanúul (11,10, vö. Gen 31,49 stb.). Jefte ekkor hazatér Gileádba, ahol a vének – és a nép – ígéretüknek megfelelően beiktatták mindkét tisztségébe (11,11a)<sup>9</sup>. Azt, hogy a győzelem után valóban Gileád, illetve egész Izráel vezetője lett, a 12,7 is megerősíti majd.

A 11b verset a drt. szerkesztők illesztették be a két történet első metszéspontjára. A vers a 10,17b-hez kapcsolódva arról tudósít, hogy Jefte elment Micpába, és – nyilván bele kell érteni a szövegbe – ott az összesereglett csapatok élére állt. A „Micpa helymeghatározás ugyanakkor az eredetileg lokalizálatlan ammóni, és a Micpához kötődő moábi vonatkozású elbeszélést is igyekszik összekapcsolni egymással, hiszen a szöveg – ismét kimondatlanul – feltételezi, hogy Jefte megkapta családi örökségét, és Micpában telepedett le. Annak a kijelentésnek, miszerint a központi szentélyben Jefte „mindezt a dolgot elmondta az ÚR színe előtt”, kettős értelme van. Egyrészt lehet itt a gileádi vénekkel kötött megállapodás kultikus megerősítésére gondolnunk, melynek során Jefte fejedelemmé választását maga Isten is legitimálja. A 11b azonban már a 11,12–28 bevezetőjéül is szolgálhat: Eszerint Jefte már mint megválasztott vezető tárgyalja meg a szentélyben az Úrral a konfliktus rendezésének lehetőségét, és dönt a tárgyalásos rendezés mellett. Akár így, akár úgy: a vers pozitív fénybe állítja Jeftét: Vezérré választását az Úrral is meg kívánta erősíteni, illetve vezetői működését a Javéval való „konzultációval” kezdi.

Korán felismerték már a kutatók, hogy Jefte története sok hasonlóságot mutat Abímelek királyságának történetével (Bír 9). Mindkét helyen egy apától, de két anyától származó féltestvérek konfliktusáról olvasunk, és mindkettőben „gyülevész népség” segíti

<sup>7</sup> A 11,1b-2 Gileádot az 1a-val szemben nem földrajzi fogalomnak tekinti, hanem személynévnek. Azt, hogy itt nem az ősatya Gileádról, hanem egy azonos nevű kései utódjáról lenne szó, valahogy jeleznie kellene a szövegnek. Ez a részlet tehát (talán az „és elűzték Jeftét” mondat kivételével) minden bizonnyal a 11,3.7 kiszínezéseként előállt betoldás.

<sup>8</sup> A 8. vers elején szereplő **lákén** “Éppen ezért” szó helyett a Septuaginta az *úk hütóós* kifejezést hozza, aminek héberül a **ló kén** “Nem úgy/Dehogyan (gyűlölünk mi téged)!” szókapcsolat felelne meg, vö. ugyanezt az alternatív olvasatot a Gen 4,15-ben.

<sup>9</sup> A „vének” mint alany és a többes számú igealakok mellett a Sg. „nép” szót minden bizonnyal utólag, talán a drt. redakció során illesztették bele a szövegbe (vö. a 10,17k\* átdolgozását), a szót a legtöbb Septuaginta-kézirat – a nyilvánvaló grammatikai egyenetlenség korrekciójaként – nem hozza.

királyi/fejedelmi tiszthez testvéreivel szemben a főhóst (lásd 9,4). E hasonlóságok ellenére azonban Jefte mégis szinte Abímelek pozitív ellenképeként jelenik meg előttünk: Míg Abímelek békeidőben, saját dicsvágyától vezérelve tör a hatalomra, kiirtja testvéreit, és romlásba taszítja városát, addig Jefte egy súlyos válságban, népe véneinek unszolására vállalja a vezető szerepét, és szerez szabadulást az országnak. Ugyanakkor Jefte Dávid király pozitív előhírnöke is egyben: akárcsak Dávid, kóborló szabadcsapat vezéréként kezdi működését, fejedelemmé választását népe és az Úr is megerősíti, vezető szerepét az északi törzsek/Efraim ellenállásával szemben is meg kell erősítenie, s végül az ő működése is áldást és jólétet hoz az országra.

### **11,12–28: Tárgyalások Ammónnal**

Jefte tehát először tárgyalások útján igyekszik rendezni a konfliktust a támadókkal. Ahogy láttuk, ennek a szakasznak az eredeti címzettje Moáb királya volt, s a dtr. szerkesztők vonatkoztatták azt a másik történettel való egybeszerkesztés során Ammón királyára.

A „mi dolgunk vagy egymással?” kifejezéssel (vö. 2 Sám 16,10; 19,23; Józs 22,24 stb.) Jefte számadásra szólítja fel a megszálló ammóni királyt (11,12), aki erre válaszul közli: Az Arnón, a Jabbók és a Jordán határolta területet a honfoglaló zsidók az ő népétől vették el, ezért most visszaköveteli azt. A bibliai adatok szerint délen valóban az Arnónnak (ma wádi Mogíb) Aróértől nyugatra eső szakasza volt a határuk (Deut 2,36; Józs 12,2, vö. Bír 11,33), míg a folyó Aróértől keletre eső szakasza Izráel és Moáb határának számított (Num 21,13k.26; 22,36 stb.). Ammón északi határa hagyományosan a Jabbók északi forrásvidéke volt (vö. Num Deut 2,37; Józs 12,2 stb.).

Csakhogy e két folyó által határolt terület nyugati fele, a Jordán melletti része sohasem tartozott törvényesen Ammón fennhatósága alá. Jefte ezt egy történelmi visszatekintéssel igazolja, felidézve a Jordántól keletre lévő területek elfoglalásának a történetét (lásd Num 21–22). A kérdéses terület ugyanis a honfoglaló zsidók megérkezésekor Szíhón, emóri király birtokában volt. Izráel csak ezt a királyságot foglalta el, egyébként pedig szinte kínosan ügyelt arra, hogy se Edóm, se Moáb területi integritását ne sértse meg. Abból, hogy e terület korábban Moáb fennhatósága alá tartozott (Num 21,26–30), még az e területeket többször is megszálló Moáb (Bír 3,12kk; Ézs 15; 16; Jer 48 és a moábita Mesa-felirat) igényeit sem támaszthatja alá – hogyan akarhatna hát most Ammón királya e háromszáz évvel ezelőtti eseményekből ezekre a területekre történelmi jogalapot kovácsolni? Bálákra, Moáb királyára való hivatkozásával az ÚR elleni hadakozás kilátástalanságára figyelmezteti Jefte a támadóit (vö. Num 22–24), majd utolsó érvként arra hivatkozik: ha Ammón háromszáz éven át nem akarta érvényesíteni a jogát, amire most hivatkozik, az maga bizonyítja a követelésének jogtalanságát. Mindezek után Jefte a tárgyalást Istenre, mint igazságos bíróra való hivatkozással zárja le – az ütközetben, Ammón legyőzésével Jahve majd bebizonyítja népének igazát.

### **29: Előkészület a harcra**

A tárgyalások mögé, ismét a két történet metszéspontjába illesztették a dtr. szerkesztők a következő kiegészítésüket, a 11,29a $\alpha$ -t. E rövid mondat szerint az Úr Lelke ekkor kiáradt Jefteire, s ezzel karizmatikus bírává tette a választott vezetőt (vö. 3,10: Otniél; 14,6.19; 15,14: Sámson; 1Sám 10,6: Saul; 1Sám 16,13: Dávid). Az olvasó ekkor már tudja: a győzelem biztos, Isten véghezviszi választott eszköze révén Gileád megszabadítását.

A lélek hatására Jefte felkerekedik, és toborzó körútra indul saját törzsének és Manassének a területét. Manassé – minden pontosító jelző nélkül – itt nyilván nem a Jordántól keletre élő fél törzset jelöli, hanem e törzs központi területét nyugatra a Jordántól (vö. Bír 1,27; 6,35; 7,23, valamint Deut 34,2; Zsolt 60,9 és 80,3). A Bír 12,2 alapján Jefte Efraimot is megpróbálta az ammóniak elleni harchoz megnyerni – ez a részlet is amellettszól, hogy Jefte

toborzó útja során a Jordántól nyugatra lévő területekre is átkelt<sup>10</sup>. A 12,2 ugyanakkor azt is elárulja, hogy Jefte a Jordántól nyugatra nem járt sikerrel. Efraim és Manassé törzse valamilyen okból nem volt hajlandó támogatni Gileád szabadságharcát – a Bír 5,16k mutatja, hogy nem minden törzs hallgatott mindig egyikük segélyhívására. Jefte tehát kénytelen volt sikertelenül visszatérnie a gileádi Micpába (Újfordítású Biblia: Gileád-Micpe)<sup>11</sup>, ahonnan aztán saját törzsének harcosaival az ammóniak elleni csatára felvonult – nyilván kelet-délkelet irányba.

### 11,30–31: A fogadalom

A többi törzs hathatós segítsége híján Jefte úgy érezhette, hogy fogadalommal kell kicsikarnia a győzelmet Istentől. Megígéri, hogy a csatából győztesen hazatérve, aki/ami először kilép a háza ajtaján, hogy a köszöntésére siessen, azt feláldozza Istennek. Az eredeti héber szövegben a személytelen participiumos szerkezet („az elém jövöt... feláldozom”) elméletileg nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Jefte itt nem egy ember, hanem egy állat feláldozására gondolt. De hihetjük-e azt komolyan, hogy a győztes hadvezér nem arra számított, hogy háza népe, illetve annak asszonyai sietnek majd elébe (vö. Ex 15,20k; 1Sám 18,6k), vagy azt, hogy Jefte egy ilyen válságos helyzetben csupán egy háziállatot ígérne oda az Istennek? Az, hogy a „feláldozni égőáldozatul” kifejezés alatt nem tényleges áldozatbemutatásra, hanem átvitt értelemben, mondjuk, örökös nazirátusra kellene gondolnunk, a kifejezés állandó jelentése miatt szintén kizárható. A 2Kir 3,27 szerint Moáb királya egy hasonló válságos katonai helyzetben saját fiának a feláldozásával akarta kicsikarni istene segítségét. Nyilvánvaló tehát, hogy a fogadalmában Jefte is eleve egy ember feláldozására gondolt. Természetesen nem mindenkit akart feláldozni, aki majd elé siet: a Vulgata értelemszerűen kiegészíti a masszoréta szöveget a *primus* szóval: Csak aki először lép ki az ajtón a köszöntésére, annak kell majd meghalnia.

Számunkra megdöbbentő Jeftének ez a felajánlása. Hiszen Jahve egyetlen egy esetben adott parancsot emberáldozatra, de azt még időben vissza is vonta: Ábrahám hitének kemény próbája során (Gen 22). Az Ószövetség világosan elítéli és megtiltja az emberáldozat bármilyen formáját (Lev 18,21; 20,2–5; Deut 12,31; 18,10). Csakhogy a környező népek hatására (vö. a már említett 2Kir 3,27 példáját) bizonyos időszakokban Izráel fiai is úgy gondolták, hogy Istennek kedves felajánlást hoznak, ha embert áldoznak fel neki (lásd Jer 7,31; 19,5; Mik 6,7; 2Kir 16,3; 23,10). Nyilvánvalóan Jefte is ebből a szörnyű félreértésből indult ki. Számára a tragikum majd nem abban rejlik, hogy egy embert kell feláldoznia, hanem abban, hogy ez az ember nem más, mint a saját, egyetlen leánya.

Első olvasásra meglepő, hogy a történet írói semmilyen módon nem kommentálják Jeftének ezt a tettét, s egy világos elmarasztalás sehol sem olvasható. A Biblia korai elbeszéléseinek azonban az egyik sajátossága éppen az, hogy a hasonló bűnök, hibák vagy erkölcstelenségek leírásában a véleményalkotást a hallgatók/az olvasók értékítéletére bízzák (vö. pl. csak az Éhúd- vagy a Sámson-történet néhány részletét). Jefte történetének a szerzője azonban azzal, ahogy a folytatásban igyekszik az emberáldozatot lehetőleg nem néven nevezni (vö. 11,35k.39), indirekt módon mégiscsak elárulja a maga álláspontját.

### 11,32–33: A győzelem

<sup>10</sup> Emiatt a kutatók egy része egyenesen azzal számol, hogy a 29. versben az egyik “Gileád” szó helyén, vagy közvetlenül mögötte eredetileg talán Efraim neve is szerepelt – ez azonban megfelelő szövegelemlek híján bizonyíthatatlan feltételezés kell, hogy maradjon.

<sup>11</sup> Az újfordítású Biblia – a masszoréta szöveg sajátos megfogalmazását követve – a Gileád-Micpe fordítással azt a benyomást kelti, mintha a 11,11b-ben és itt, a 11,29-ben nem ugyanarról a településről lenne szó. Arra gondoltak a fordítók, hogy az izráéli csapatok a Jordántól *nyugatra*, a Benjámín területén fekvő Micpában gyűltek össze, s Jefte oda kelt át, majd amikor azok nem voltak hajlandók csatlakozni hozzá (vö. 12,2), akkor egyedül volt kénytelen visszatérni a Jordántól keletre lévő Gileád-Micpébe, és harcba bocsátkozni az ammóniakkal? Ezzel a véleményével az újfordítású Biblia ugyan nem lenne egyedül, de Jefte és családja lokalizálása a benjámini Micpába (11,34) a 11. fejezet egyéb anyagával aligha összeegyeztethető.

A szörnyű fogadalom ellenére az Úr győzelemre segítette Jefte és csapatait, és az emberileg nézve esélytelenebb fél kezébe adta az erősebbnek tűnő ellenséget (12,3). Isten már Jefte fogadalmát elötte eldöntötte, hogy véget vet népe elnyomásának (10,16; 11,29) – és ezt, az egész nép javát szolgáló döntését egyetlen ember meggondolatlan fogadalmát miatt nem vonja vissza. Jefte az úton, amire sem az Úr, sem más külső erő nem kényszerítette, majd végig kell mennie. Ahogy láttuk, a győzelem leírásában a két, eredetileg önálló elbeszélés elemei keverednek egymással, hiszen a 11,33a egy moábi (Minnít), majd egy ammóni településsel (Ábél-Kerámim) is megadja a győzelem nagyságát. A 33b-ben maga a dtr. szerkesztő ragadja meg a szót, és a Bír 3,30; 8,28, vagy az 1Sám 7,13-ból ismert formulával zárja le a katonai akcióról szóló beszámolót.

### 11,34–40: Jefte beváltja fogadalmát

A 34. versben ismét a Moáb elleni háború története fut tovább. Jefte itt idősödő emberként áll előttünk, aki Micpában él családjával együtt, s aki már nem lát esélyt arra, hogy egyetlen leányán kívül még gyermeke születhessen. A csatából hazatérve a kor szokásának megfelelően dobolva és táncolva (a héberben Pl. fem.) asszonyok sietnek a köszöntésére (lásd ugyanígy Ex 15,20k; 1Sám 18,6k). Amikor Jefte megpillantja a leányát a menet élén, a gyász és a fájdalom jeleként megszagatja a ruháját (vö. Gen 37,29.34; Józ 7,6). Amikor megszólal, a „Porba sújtottál!” kifejezéssel ad hangot felindultságának; a szerző az itt használt *kará* (porba sújtani) és a korábbi *qará* (megszagatni) ige között művészién használja ki az összecsengést (a *kará* igéhez lásd Bír 5,27; 2Kir 9,24).

Jefte ekkor kénytelen lányával közölni, hogy fogadalmat tett az Úrnak: szavát adta neki, és azt nem vonhatja vissza. A „szavát adni” = *páca et pí* kifejezés szó szerinti jelentése: „szólásra nyitni a száját”. Bár a kifejezésnek a Jób 35,16 alapján gyakran tulajdonítanak negatív felhangot, és „meggondolatlanul beszélni, locsogni” értelemben fordítják, a Zsolt 66,13k és a leány tisztelettudó válaszában való megismétlése miatt (11,36) ez mégsem valószínű. A kifejezés inkább az ígéret elhangzását, kimondását nyomatékosítja.

Jefte a lányának tulajdonképpen csak a fogadalom tényét közli, de nem ismerteti annak a tartalmát – a folytatásból azonban nyilvánvaló, hogy a leány tudja, mi vár rá. Nyilvánosan tette volna meg Jefte a felajánlását, s a lány is tudta, mi vár rá, ha a menet élére áll? Vagy a szerző, esetleg valamelyik későbbi szerkesztő szándékosan rövidítette itt le a beszélgetést, hogy az emberáldozatra való közvetlen utalásokat – mély irtózatuk hatására – a szövegből kiiktassák?

A lány nem tesz szemrehányást, teljes megértéssel fogadja apja döntését, és biztatja, hogy tegye meg azt, amit megfogadott (a nyelvi megfogalmazáshoz lásd Num 30,3). Az, hogy a fogadalmat visszavonják vagy érvénytelenítik, egyikük fejében sem fordul meg, s ezzel a lehetőséggel nyilván maga a történet szerzője sem számol. Az Ószövetség ugyanis nagyon világos álláspontot képvisel a fogadalmak ügyében: „*Ha fogadalmat teszel istenednek, az Úrnak, ne halogasd annak a teljesítését, mert úgymint számon kéri tőled istened, az Úr, és vétek fog terhelni. Ha nem teszel fogadalmat, azzal nem vétkezel. Vigyázz azért, hogy megtedd, amit kimondasz, ha önkéntes áldozatot fogadsz istenednek, az Úrnak, ahogyan azt megígéred.*” (Deut 23,22–24). Ebben a kérdésben a törvény (lásd még Num 30,3kk), a bölcsességirodalom (Préd 5,4) és a Zsoltárokban tükröződő egyéni kegyesség teljesen egyetért (Zsolt 50,14; továbbá Zsolt 15,4; 50,14; 56,13; 116,14.18). A megtett fogadalom alól egyetlen esetben van felmentés: Egy nő szexuális önmegtartóztatására vonatkozó fogadalmát a férje vagy a házasságkötésről döntő apa felülbíráhatja (Num 30,4–16).

A 37. vers a leány újabb szavait ismét a *wattómer* formulával vezeti be: mintha egy kis idő és némi gondolkodás után jelentené be apjának az utolsó kívánságát. Két hónap haladékot kér (a kifejezéshez lásd 1Sám 11,3), hogy a barátnőjével a hegyek közé menjen, s ott elsirassa leányságát, azaz kifejezze gyászát amiatt, hogy idő előtt, szűzen és gyermektelenül kell

meghalnia. Az ókori Izráelben a nő elsődleges küldetésének a gyermekszülést és nevelést tekintették: akinek erre bármilyen okból nem volt módja, szájalomra méltónak és megvetettnek számított (lásd pl. Gen 16,4; 21,9; 29,31–30,24; 1Sám 1, vagy Ézs 47,8k; 49,21).

Két hónap múlva a leány visszatért, s apja beteljesítette a fogadalmát. A megfogalmazásban a szerző itt is gondosan elkerüli, hogy az emberáldozat fogalmát használja.

A történet egy etiológiai elemmel, egy népszokás eredetének a magyarázatával zárul. A tragikus esemény emlékére a (Micpa környéki?) izráeli lányok évente négy napot a környékbeli hegyekben töltöttek, hogy maguk között énekszóval és ünnepléssel emlékezzenek a szűzen, gyermektelenül meghalt lányra. Mivel Jefte lányának a szüzességét a szöveg többször is kiemeli, talán az esküvő előtt álló, vagy a házasságra éretté vált nők egyfajta „leánybúcsúztatójáról” lehetett szó.

### **12,1–7: Utójáték: Gileád és Efraim vitája**

A történetet egy Gileád és Efraim közötti konfliktus leírása zárja. Efraim sértve érezte magát, amiért az ammóniak legyőzöttségének dicsőségében nem részesedhetett, és megtámadta Gileádot. Ez azonban csak mondvasínált ürügy lehetett, hiszen Jefte maga kért tőlük korábban katonai segítséget (12,2). Valószínűleg inkább Jefte fejedelemmé választását, illetve bírói tisztébe való beiktatását akarták megakadályozni. Vállalkozásuk azonban kudarcba fulladt, s Gileád súlyos vereséget mért rájuk. Az egész történet erősen emlékeztet a Bír 8,1kk-re. A 7. versben Jefte történetét a többi bíra történetéből is ismerős dtr. záradék zárja.

*Dr. Kustár Zoltán*

### **III. Felhasznált irodalom:**

NOWACK, W., *Richer, Ruth und Bücher Samuelis* (HKAT I/4), Göttingen, 1902.

HARMON, N. B., (et al., ed.), *The Interpreter's Bible, Volume II: Leviticus–Samuel*, New York, 1953.

HERTZBERG, H. W., *Die Bücher Josua, Richter, Ruth* (ATD 9), Göttingen, 1954.

BOLING, R. G., *Judges* (The Anchor Bible), Garden City/New York, 1975.

SOGGIN, J. A., *Judges* (OTL), Philadelphia, 1981.

GÖRG, M., *Richter* (NEB), Würzburg, 1993.

KOCSIS E., *Bírák könyve magyarázata*, in: Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata. I. kötet, Budapest, 1998, 293–313.

## Igehirdetés Jefte történetéről (Bír 11,1–40)

### I. Exegézis

A szakasz exegéziséhez lásd az Exegézis rovat alatt a *Bír 10,6–12,7: Jefte története* c. tanulmányt.

### II. Homiletikai megjegyzések

1. A történet legsajátosabb eleme az emberáldozatban végződő fogadalom. A textus gazdagsága megengedné, hogy az igehirdetés alapjául pl. a harcok leírásának valamelyik részletét válasszuk. Ha azonban nem egy sorozatot tartunk Jefte történetéről, akkor hiba lenne ezt a kérdéskört megkerülni.

2. Az emberáldozat témájánál számos igehirdetői buktatót kell elkerülnünk: Nem szabad az emberáldozat tényét semmiféle enyhítő körülménnyel elbagatelizálni. Sem a bírák korának általános vallási viszonyai, sem a vezetőnek a reábizottakért meghozott lemondása nem lehet elfogadható mentség Jeftének e tettére, mint ahogy az Úr által szerzett katonai győzelmet sem szabad úgy beállítani, mintha azzal Isten „elfogadta”, legitímálta volna egy ember feláldozását. Szintén csak megkerülnénk az igazi teológiai problémákat akkor, ha az Ó- és Újszövetség éles szembeállításával próbálkoznánk („Lám akkor ... de Krisztus óta...”).

3. Az emberáldozat témáját a gyakorlati igemagyarázók előszeretettel kapcsolják össze Krisztus áldozatával. Ez Jefte történetének az esetében is legitim út lehet: itt egy ember gyermekének feláldozása egy törzs megmentéséért – ott Isten fiának feláldozása az egész embervilág megszabadításáért. Aki azonban ezt az applikációt választja, nagyon kell, hogy ügyeljen arra: Az Isten részéről legitim és szükséges áldozat felmutatásával semmilyen módon se próbálja meg hasznosnak és elkerülhetetlennek beállítani Jefte meggondolatlan és bűnös felajánlását.

4. Jómagam a következő prédikáció-vázlathoz egy másik applikálási lehetőséget választottam, amikor a hangsúlyt Isten megengedő mindenhatóságára és a kijelentést ismerő ember felelősségére helyeztem. Az ember relatív szabadsága ugyanis lehetővé teszi azt, hogy Isten minden korábbi intelme, törvénye és a történelem példái ellenére is a maga útját járja. Isten gyakran nem avatkozik ilyenkor közbe, s enged bennünket addig haladni a rossz úton, amíg a saját bőrünkön nem érezzük annak halálba vezető következményeit. A prédikáció célja ebben az esetben az egyéni döntéseink súlyának, hitbeli döntéseink fontosságának a hangsúlyozása, és a Krisztus-eseményben gyökerező isten-ismeret áldásainak a felmutatása.

5. E vázlat a bibliai szöveg végső, kanonikus formájára épül – abban az értelemben, hogy az igehirdetés hallgatóit a történet szerzőjének és szerkesztőinek a hitbeli meggyőződésébe igyekszik beleemelni. Ezért számunkra az emberáldozat megítélésének a története mellőzhető szempont, és a Törvény és a prófétai történetírás kronológiai kérdései is figyelmen kívül hagyhatók. A bibliai szerzők meggyőződése szerint Jeftének ismernie kellett a mózesi törvényeket, s ezért tettét ezeknek a törvényeknek a fényében jogos és szükséges is értékelni.

6. Lekciónak mindenképpen újszövetségi igeszakaszt válasszunk; olyat, ami Krisztus értünk való váltságművét mutatja be, és a bűnbocsánat evangéliumának a felmutatásával jól kiegészíti az emberi gyarlóságot és esendőséget szemléltető ószövetségi textus üzenetét. Javaslat: Róm 8,18–39 vagy Zsid 2,1–18.

### III. Prédikáció

Aki Jefte történetét olvassa, abban szinte elkerülhetetlenül megfogalmazódik a kérdés: *Hogyan tehetett valaki ilyet a saját leányával?* Lehet-e olyan helyzet, van-e olyan cél, amiért nem drága egy ekkora áldozat, nem a saját, hanem egy másik ember életének a feláldozása?



Ezekre a kérdésekre könnyen megtaláljuk a választ, hiszen – legalábbis az Istennek szánt kultikus áldozatokkal kapcsolatban – az Ószövetség világosan eligazít bennünket. A szomszédos pogány népek rossz példájának és vallási képzeteinek a hatására a választott nép tagjai is gyakran képzeltek azt, hogy legdrágább kincsük, az elsőszülött feláldozása Istennek tetsző, kegyes cselekedet. Isten azonban már Ábrahám hitének a kemény próbája során is világosan megmutatta, hogy ő az emberáldozat helyére az állatáldozatot rendelte. Mózes törvényei egyértelműen megtiltják Izráel fiainak, hogy az emberáldozat terén a környező népek utálatos szokásait kövessék, és egyetlen olyan bibliai helyet sem ismerünk, ahol Isten emberáldozatot követelt volna magának, vagy ami szerint kegyesen fogadott volna egy ilyen áldozatot.

Sokkal súlyosabb, és nehezebben megválaszolható kérdés azonban a következő: Hogyan tűrhette el Isten, hogyan engedhette meg Jefte esetében egy ember feláldozását? Miért nem lépett közbe, amikor az apa megtette a felajánlását? Miért vezette győzelemre Gileádot, ha tudta, hogy ez Jefte házában egy ember halálát fogja majd okozni? Vagy miért nem történt csoda a győztes csata után, miért nem retesztelte el Isten Jefte házában ajtáját, hogy senki se siethessen a győztes hadvezér elé, s így az mentesülhessen a fogadalmi felajánlása alól? Foglalkozunk össze ezt a sok kérdést abban az egyetlen mondatban, amit az élet dolgait látva mi olyan gyakran felteszünk: *Miért engedte meg Isten ezt a szörnyűséget?*

A válasz keresése során előre kell lapoznunk a Bibliában, egészen az ember teremtésének a történetéig. Isten a Biblia bizonyossága szerint a maga képére és hasonlatosságára teremtette meg az embert: képessé tette arra, hogy meghallja Teremtője szavát, hogy megértse akarát, s hogy döntsön: akar-e a megértett Igének engedelmeskedni, vagy pedig azzal szembehelyezkedik. Megtehette volna Isten, hogy a szárazföldi állatok megalkotásával be is fejezi teremtői művét – de nem tette. Ehelyett megteremtette a földgolyó egyetlen szabadsággal, önálló akarattal rendelkező lényét. Egy lényt, amely képes válaszolni a szavára, képes viszonzszeretni őt, és képes őt jóságáért és hatalmáért dicsőíteni.

Azt, hogy az ember mit kezd ezzel a szabadságával, szintén megmutatja az első emberpár története. Az ember megismerte Isten akarát, megértette azt – és szembehelyezkedett vele.

És hogyan válaszolt Isten az ember engedetlenségére? Úgy, hogy engedte végigmenni azon az úton, amit magának választott. Előre megmondta az első emberpárnak: Ha esznek a jó és rossz tudásának a fájáról, akkor meg kell halniuk. De nem fogta le a kezüket. Nem vágta ki a fát. Nem állította a kerubot és a lángpallást oda a fa mellé. Tiszteletben tartotta az ember szabadságát. S amikor azok szakítottak a tiltott gyümölcsből, enyhített ugyan az eredetileg kirótt büntetésen, de nem vette le a vállukról tetteiknek a súlyos következményét: a szenvedés és a halál azóta végigkíséri mindannyiunk életét.

Ugyanígy járt el Isten Jefte esetében is. Őt is előre figyelmeztette az akarátára. Jeftének ismernie kellett Mózes törvényeit. Tudnia kellett, hogy Isten ilyen áldozatot nem kér, nem tűr el, és nem örül neki. Isten Jeftét sem hagyta tudatlanságban e kérdésben. Ha Jefte kereste volna Isten akarát, ha kutatja az írásokat, ha nem csak a vezérré választása kapcsán, de ebben a kérdésben is megkérdezi Őt a szentélyben, akkor tudhatta volna, mit kell tennie. De nem tette. A kilátástalannak tűnő helyzete elhomályosította a tekintetét. A jó szándékú, de görcsös győzni akarása elvakította, és elvesztette józan értékítéletét. Talán nem hitte, hogy Isten valóban elfogadta népe korábbi bűnbánatát? Talán túlságosan is beleélte már magát abba, hogy a győzelem után Gileád fejedelme, esetleg egész Izráel bírója lehet? Nem tudjuk. De szeme elől tévesztette Isten világos eligazítását, figyelmen kívül hagyta Isten neki is szóló, örök üzenetét.

Isten pedig ekkor neki sem fogta le a kezét. Jefte egy rettenetes útra lépett rá, és Isten engedte, hogy végigmenjen azon. Mert ő is szabad volt, mint az első emberpár. A döntés következményét, amit meghozott, neki is viselnie kellett. El kellett veszítenie egyetlen gyermekét, át kellett éreznie a veszteség súlyát. Isten nem büntette meg külön. Nem rótt ki rá

ezért a tettéért még külön büntetést. A bűn magában hordozta büntetését. Isten engedte Jefét végigmenni a szenvedéshez és halálhoz vezető úton – azon az úton, amit magának választott.

Nem, mi nem vagyunk olyanok, mint Jefte. Mi nem vagyunk egy nép megmentésével megbízva, s mi nem dobjuk oda egy nemes cél érdekében – talán fájó szívvel – gyermekünk életét. De Jeftével együtt mi is olyanok vagyunk, mint az első emberpár. Mi is élvezzük a nekünk adott szabadságot, de kell, hogy viseljük a meghozott döntéseink terhét. Isten nekünk is jó előre kijelentette a maga akaratát. Nekünk ajándékozta a Bibliát. Elküldte hozzánk egyszülött fiát. Jézus Krisztus itt járt közöttünk, hirdette, tanította és megélte közöttünk a szeretet kettős-egy parancsolatát. Majd földi küldetése megkoronázásaként meghalt és feltámadt értünk, örök jelét adva ezzel Isten hűségének, szeretetének és hatalmának. Sőt, Isten a Szentlelket is újra és újra elküldi hozzánk. Ez a Lélek gyűjt össze bennünket vasárnapról vasárnapra, hogy a szószerző köré telepedjünk, és imádságos szívvel, énekszóval kérjük és befogadjuk Isten üzenetét, kinyilatkoztatott akaratát.

Akik itt vagyunk, meghallottuk és megértettük az Istent. De hányszor döntünk mégis mi is ellene?! Hányszor hull a földre bezárt szívünk ajtaja előtt a hirdetett Ige! Hányszor utasítjuk el dacosan Isten üzenetét magunktól, vagy teszünk úgy, mintha az ránk nem vonatkozna! Szabadok vagyunk mi is, akár Jefte és az első emberpár – a rosszra és a jóra. Szabadok vagyunk, és gyakran ahelyett, hogy Istennek engedelmeskednénk, szembehelyezkedünk vele.

De jó volna, ha ekkor Isten azonnal figyelmeztetne bennünket! De jó volna, ha mint egy kisgyermeknek az édesanyja, azonnal a kezünkre ütne inkább, csak nehogy ártsunk a rosszaságunkkal magunknak! De jó volna, ha mint egy felnőtt gyermek apja, élénk állna, és csendes rosszallással ennyit mondana: Ne, ezt mégse tedd meg, fiam! De nem teszi. Enged bennünket is továbbhaladni azon az úton, amit magunknak választottunk. Enged elmenni addig, amíg észre nem vesszük: ez az út már nem az Istené. Engedi megromlani családi kapcsolatainkat, engedi, hogy munkahelyi viszálykodásba keveredjünk. Engedi, hogy szeretetlenségünkkel, vétkeinkkel megbántunk másokat, hogy önzésünkkel eltaszítuk a minket szeretőket magunktól, s hogy az esztelen munkával vagy a káros szenvedélyekkel a kórházi ágyig sodródjunk, s nem akadályozza meg, hogy vétkeinkkel másoknak szenvedést és anyagi kárt okozzunk.

De egy dologban mégis más a helyzetünk, mint Jeftének. Mert nekünk a választott utunkon mégsem kell teljesen végigmennünk. A mi utunk nem kell, hogy elvezessen a gyászig és az esztelen halálig. Nekünk meg lehet állni, és vissza lehet fordulni az úton. Mert értünk már eljött Krisztus. Nekünk már van megváltónk. Értünk már eljött, meghalt és feltámadt a Mesterünk. Jézus Krisztus mindannyiunk helyett magára vállalta a halálba vezető utat. Jézus mindannyiunk bűnéért eleget tett a kereszten, és mindannyiunknak megszerezte ezzel a bűnbocsánatot. Nekünk – vele – bármikor lehet újrakezdenünk!

Kedves testvérem! Úgy érzed, hogy rossz útra tévedtél? Nézz fel Krisztusra, és visszatálasz! Úgy érzed, hogy szem elől tévesztetted Isten akaratát? Halld meg ismét a feltámadott Krisztus evangéliumát! Úgy érzed, hogy a bűneid elszakítottak másoktól és egyedül maradtál? Jöjj, és a Jó pásztor az ölébe emel, és visszavisz társaidhoz! Úgy érzed, hogy a bűneid következményei elsodornak, s mint hullámok összecsaptak a fejed felett? Hallgasd nyitott szívvel az evangéliumot, és fogadd el Isten bűnbocsánatát!

Jefte példája is megmutatja nekünk, hogy hová visz az Istentől elszakadt ember szabadsága. Milyen jó, hogy nekünk már nem kell végigmenni az Istentől elszakadók útján! Csak észre kell vennünk életünkben az intő jeleit a bűnnek. Csak hinnünk kell, hogy Jézusban van bűnbocsánat – s ezt a bűnbocsánatot imádságban el kell kérnünk tőle. Csak ne szakadjunk el Isten világos és tiszta Igéjétől. És akkor nem a gyászba és a romlásba, hanem az örök életbe és boldogságba vezet az életünk.

Ámen

**Utóima-vázlat:**

- Bűnvallás: gyakran mi is vakok vagyunk, mint Jefe. Az Ige szava helyett önző céljaink és kényelmességünk szerint döntünk.
- Szánakozás e bűneink keserű következményeiért.
- Hálaadás az intő jelekért, amikkel az Atya megtérésre hív.
- Hálaadás Krisztusért, életünk megváltójaért, aki bűnbocsánatot hoz nekünk.
- Hálaadás az Igéért, ami a megért ember ösvényének világossága, s ami a Lélekkel együtt segít újra és újra a jó útra visszatalálnunk.
- Hálaadás és könyörgés a hívők gyülekezetéért, az egyházért, népünkért, a kiszolgáltatottakért és a teremtett világért.

*Dr. Kustár Zoltán*